

vader zou zijn. Julia Op ten Noort heeft altijd volgehouden dat de vader een gehuwde SS-legerarts was. Maar er is ook nog een derde kandidaat: Age Tromp, een ongetrouwde Haagse SS'er. Volgens Roel van Duijn was hij de vader van Heinrich, al ontbreekt hiervoor overtuigend bewijs en wordt het mysterie in het boek niet opgelost.

Na de oorlog wachtte haar een gevangenschap van ruim een jaar wegens collaboratie. Uitgespuugd in Nederland, vestigde zich voorgoed in Duitsland. In eerste instantie in Beieren, bij nazi-getrouwen, om vervolgens op verschillende plekken in Duitsland te gaan wonen. Later stortte ze zich op het boeddhisme en allerlei spirituele stromingen. Ze deed dit met hetzelfde fanatisme als waarmee ze zich had gestort op de Oxfordgroep en het nazisme. Contact met haar zoon had ze op een gegeven moment nauwelijks meer. Heinrich, verslaafd aan sigaretten en alcohol, stierf moederziel alleen op 45-jarige leeftijd in Frankfurt. Zijn leven lang heeft hij geleden onder zijn allesoverheersende moeder en bleef hij in het ongewisse wie zijn vader was. De biografie van Julia Op ten Noort is geschreven door Roel van Duijn, Provo, Kabouter en voormalig politicus. Van Duijn haalt veel interessante feiten naar boven over Julia Op ten Noort, zeker wat betreft haar ideeën over een Groot-Germaans Rijk in Europa. Jammer is dat Van Duijn zich wel erg vaak laat leiden door speculaties over haar gedachten om haar te begrijpen en haar keuzes te verklaren. Het boek sluit af met een epiloog vol ontboezemingen en vragen die bij Van Duijn tijdens het schrijven opkwamen, zoals 'Zou ik ook nazi kunnen zijn geweest als ik was geboren in een andere tijd en in een ander nest?' Interessant om met leerlingen over te praten.

Saskia Groot

Een prins van vlees en bloed

Willem van Oranje is in de bijna 1400 boeken, artikelen en pamfletten die over hem zijn verschenen altijd in uitersten beschreven. Of hij werd met hulde overladen of er deugde vrijwel niets aan hem. Een biografisch portret met de noodzakelijke nuances heeft tot nu toe ontbroken, stelt historicus Ronald de Graaf. Met *De Prins, Willem van Oranje, 1533-1584* heeft hij deze omissie willen wegwerken. Daarbij voelde hij zich geholpen door recent uitgegeven werken over tijdgenoten van Oranje. Ook zijn er archieven voor hem opengegaan, zoals het Koninklijk Huisarchief en dat van Günther van Schwarzburg-Arnstadt, boezemvriend, vertrouweling en zwager van Oranje. Uit hun correspondentie citeert hij rijkelijk. De Graaf heeft het levensverhaal, dat in grote lijnen bekend mag worden geacht, in drie delen gesplitst. 'Hausmacht 1533-1567' behelst onder meer de jeugdjaren van Oranje op Slot Dillenburg en aan het hof in Brussel bij Maria van Hongarije. Daar volgt hij zijn opleiding tot 'topdiplomaat', nadat hij plotseling op zijn elfde gebieden in Brabant, Vlaanderen en Frankrijk en een rits rechten heeft geërfd. Zijn carrière verloopt voorspoedig en al snel maakt hij naam, eerst bij Karel V en later bij Filips II. Deze benoemt hem zelfs tot ridder van het Gulden Vlies. Zijn toekomstperspectief verandert ingrijpend als de problemen in de Nederlanden toenemen en Alva orde op zaken komt stellen. Aangezien hij tijdens de repressie niet langer lijdzaam toekijkt, moet hij voor zijn leven vrezen. Wijselijk (naïef is hij niet!) kiest hij het hazenpad na eerst nog Egmont te

hebben gewaarschuwd. 'Bent u vergeten wat Alva vroeger tegen Karel V zei? Dode mannen voeren geen oorlog.' Ook zijn huwelijken met Anna van Egmont en Anna van Saksen komen uitgebreid aan bod. In beide speelt de *Hausmachtpolitiek* een belangrijke rol. Zijn eerste echtgenote (erfdochter van Maximiliaan van Egmont) trouwt hij om zijn

'Bent u vergeten wat Alva vroeger tegen Karel V zei? Dode mannen voeren geen oorlog'

belangen in de Lage Landen te vergroten. Met zijn tweede gemalin, ook enige erfgename, hoopt hij zijn macht in Duitsland uit te breiden, wat mislukt. In 'Revolte 1567-1577' staat het begin van de Opstand centraal. De IJzeren Hertog laat er geen gras over groeien. Willem levert strijd als veldheer, rebellen- en ►

In *De Prins* wordt geciteerd uit brieven van Willem van Oranje en zijn zwager Günther van Schwarzburg-Arnstadt. Portret van Günther uit 1556, vermoedelijk door Antonis Mor.

zeeroverleider. Kriskras reist hij door de Nederlanden, Duitsland en Frankrijk om een coalitie te smeden en om geld bij elkaar te scharrelen om een huurleger te bekostigen.

Ook in 'Dienaar 1577-1584' heeft het bestaan van Willem van Oranje veel weg van dat van een nomade. Zijn streven is het protestantse noorden en katholieke zuiden samen te voegen. Maar één natie onder één landheer met godsdienstvrijheid blijkt een illusie te zijn.

Privé zit het hem ook niet mee. Anna van Egmont sterft jong ('Ik ben de ongelukkigste man ter wereld') en zijn echtverbintenis met Anna van Saksen draait op een 'scheiding' uit. Zijn 'zeer geliefde' derde vrouw, bij wie hij zeven dochters krijgt, sterft na zeven huwelijksjaren onverwacht. Louise de Coligny, de moeder van Frederik Hendrik, wordt zijn vierde eega.

Door zijn vogelvrijverklaring is hij zijn leven niet zeker. Een paar maal heeft hij het geluk aan zijn zijde en ontsnapt hij ternauwernood. Bij een aanslag in Antwerpen raakt hij ernstig gewond. Hoewel de kogel via zijn nek door het gezicht dringt en er bovendien tijdens het herstel een grote ader barst, blijft hij wonder boven wonder in leven. Maar twee jaar

later, op 10 juli 1584, zit er in Delft in het Prinsenhof geen engel meer op zijn schouder.

Is de schrijver in zijn opzet een genuanceerd van Willem van Oranje te geven geslaagd? Niet ontkend kan worden dat we Oranje zowel in positieve als in negatieve zin meemaken. Hij was in staat zich moeiteloos aan zijn omgeving aan te passen. Dit liet hij al als jonge knaap aan het Habsburgse hof zien, waar hij uitstekend met de zuster van de keizer omging, die als een tweede moeder voor hem zorgde. Ook met Karel V kon hij het goed vinden. In feite kon hij met alle mensen gemakkelijk contact maken, niet alleen van zijn eigen stand. Hij had het vermogen 'mensen in persoonlijke en schriftelijke contacten voor zijn zaak te winnen'. Verder kwam hij over als slim, ambitieus, actief, ondernemingsgezin, stressbestendig, moedig en 'onverveerd'. Wat niet wegneemt dat hij één keer (26 november 1579) de boel de boel wilde laten en in een brief aan de Staten zijn ontslag aanvroeg, dat overigens werd geweigerd.

Natuurlijk was hij ook een mens van vlees en bloed. Sommige van zijn nederlagen bijvoorbeeld, waren overduidelijk te wijten aan een verkeerde inschatting of tactische blunder, denk aan de Slag bij Jemmingen in 1568. Daarnaast is de omgang met zijn tweede vrouw afkeurenswaardig te noemen. In ons #metoo-tijdperk zou hij overladen zijn geweest met hoon en kritiek.

De Graaf heeft zonder meer een prachtig boek geschreven, een must voor geschiedenisdocenten, in het bijzonder als zij de Tachtigjarige Oorlog behandelen. Ongeveer alles over de prins, de aanleiding en het begin van de Opstand staat er met feiten, gebeurtenissen, wetenswaardigheden en interpretaties in. Bovendien laat de biografie zich vanaf de eerste bladzijde op een vlotte en prettige manier lezen.

Gert Moleman

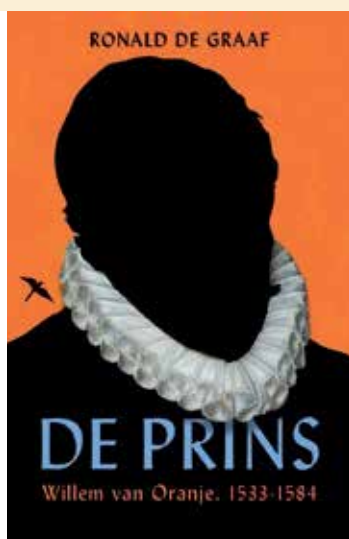
Meerstemmig narratief

Rechtsboven, komend van tussen de gebouwen, zit een witte man met een hoge hoed op een paard. Achter hem, met beide handen voor zijn buik, loopt een zwarte man. Doordat zijn lichaam iets naar achter helt, is het duidelijk dat hij met tegenzin wordt teruggevoerd. Terug naar de plantage Zeezicht, tegen welke achtergrond dit tafereel zich afspeelt.

Gerrit Schouten, de maker van het diorama, laat zeker niet alleen een idyllisch beeld over Suriname in zijn kijkkasten zien. Een dergelijk diorama kostte destijds wel tot vijfhonderd gulden, ongeveer net zo veel als een tot slaaf gemaakte op de markt opbracht. De diorama's van Schouten geven het dilemma weer waar de makers van de aanstaande slavernij-expositie in het Rijksmuseum (vanaf september 2020) mee zullen worstelen. Het is een kunstwerk gemaakt door een witte man, gemaakt voor een witte markt, dus hoe de zwarte man het ervoer blijft een raadsel. Toch zullen enkele van de diorama's, bijvoorbeeld die van de Waterkant in Paramaribo en die van een dansfeest op een plantage, vast niet ontbreken. Juist deze kunstwerken nodigen uit om nabij te bekijken. Wat een pracht, wat een detail.

Ze staan in ieder geval ook afgebeeld in *Ketens en banden*, deel 7 in de landenreeks die het Rijksmuseum heeft gemaakt over de collectie uit landen met welke Nederland (koloniale) banden had. Eerder verschenen boeken over Zuid-Afrika, Ghana, Indonesië, Sri Lanka, China en Japan. Stuk voor stuk prachtige boeken, veelal geschreven door conservatoren van het Rijksmuseum.

De auteur van dit deel, Eveline Sint Nicolaas, houdt zich bij het Rijks bezig met de historische betrekkingen met Suriname, Brazilië en het Caraïbisch gebied. Ze behoort tot het team dat de

De Prins. Willem van Oranje, 1533-1584. Ronald de Graaf (Karmijn, Elburg 2018), 256 blz., € 29,95